

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشبران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت دوم و بیت سوم خردادماه ۱۳۹۸

حقوق همبستگی و الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی

مجاهد امیری *

لیلا رئیسی **

روح الامین امیری ***

چکیده

در سالهای اخیر در پرتو واقعیتهای جامعه ضرورت تاکید بر حقوق بشر نسل سوم بیشتر نمایان شده است. حق پیشرفت به عنوان یکی از موارد حقوق بشر نسل سوم که از آن به عنوان حقوق همبستگی نیز نام برده می شود مورد توجه نظریه پردازان مختلف حقوق بشر قرار گرفته است. از طرفی اصل تعاون و همکاری در قرآن و احادیث از آن سخن گفته شده و همکاری بخشی از فرهنگ مردم محسوب شده و با توجه به تعالیم اسلامی بارور شده است. اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی به عنوان یکی از راهبردهای مهم در سیاست گذاری کشور می باشد و یکی از وظایف دولت توسعه و تحکیم برادری اسلامی و تعاون عمومی بین همه مردم اشاره شده است. این اصل با حقوق همبستگی که نسل سوم حقوق بشر می باشد منطبق می باشد و حق بر پیشرفت با توجه به انسان محوری بودن آن مورد توجه اسلام نیز بوده است. در سند الگوی پیشرفت ایرانی اسلامی باید حقوق همبستگی به عنوان نسل سوم حقوق بشر مورد مذاقه قرار گیرد تا جهانشمولی این الگو در قوانین اساسی کشورهای اسلامی و در نظام بین المللی کنونی قابل اجرا باشد.

واژگان کلیدی: الگو، سند، پیشرفت، اسلامی، ایرانی، حقوق همبستگی، تعاون

*عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز

**دانشیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)

***کارشناس ارشد حقوق اداره کار تعاون و رفاه اجتماعی اصفهان

مقدمه

هشتمین کنگره اس‌الکوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

هدف این الگو تحقق رسالت انقلاب اسلامی و مسلمانان و ارتقای وضعیت کنونی جامعه اسلامی به عنوان اصل تمدن نوین اسلامی است. اینکه جمهوری اسلامی ایران در نظام بین الملل و مدیریت آن از چه جایگاهی برخوردار است و در آینده ارتقاء موقعیت جمهوری اسلامی ایران در تصمیم گیری جامعه جهانی به شکلی محقق خواهد شد. لذا با توجه به این مقوله که ساختار نظام بین المللی تحت الشعاع این الگو باید قرار گیرد، نیاز به تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مطابق با اندیشه های صلح جهانی و حکمرانی مطلوب در جامعه جهانی می باشد. که این الگو باید ترسیم کننده خط مشی و هدف گذاری در جهت محقق شدن این دستوالعمل های اسلامی در بعد جهانی گردد تا با توجه به شرایط کنونی، جامعه جهانی در پرتو دیدگاه اسلامی ایرانی گام برداشته و بتوان در هنجارسازیهای بین المللی نقش مهمی را ایفا نموده و به فرموده مقام معظم رهبری اگر ما انقلاب اسلامی و معارف اسلامی را به درستی معرفی کنیم دنیا شیفته معارف اسلامی و فرهنگ آن می شوند و در یک مقطع ۵۰ ساله عملکرد جامعه جهانی همطراز با الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت قرار گرفته و جامعه جهانی برای ظهور منجی عالم بشریت محیا گردد.

امام خمینی (ره) به عنوان بنیانگذار و رهبر انقلاب اسلامی و یک ایدئولوگ در خصوص غرب زدگی رویکردی دارد که با فرهنگ و شرایط کشور ما هماهنگ می باشد و از طرفی پیشرفت و تعالی کشور را مد نظر دارد. به عبارتی به عنوان یک الگوی اسلامی ایرانی باید از آن نام برد. با توجه به تحولات روابط بین الملل روز به روز بر اهمیت موضوع غرب زدگی و الگویی که کشورهای اسلامی بویژه جمهوری اسلامی ایران از آن بتوانند تبعیت کنند و به عنوان یک قالب فکری در جامعه از آن استفاده شود نمایان می شود.

استراتژی کلان سیاست خارجی کشورهای غربی بویژه ایالات متحده آمریکا بر محور اشاعه ایدئولوژی خود در نظام بین الملل قرار گرفته است و به دنبال تحقق آرمانها، نگرشها و اهداف خود هستند. کارخانه های صنعتی غرب با توجه به نیاز به بازار کشورهای شرقی بویژه غرب آسیا برنامه بلند مدت تغییر فرهنگی در این کشورها را دنبال می کند.

اندیشمندان شرقی در مقابل غرب زدگی و گریز از ذوب شدن در غرب، اندیشه های مختلفی را ارائه کرده اند از جمله بازگشت به خویش که توسط امام خمینی ره مطرح شد. ایشان بر ضرورت بیداری و مبارزه با غرب تاکید دارند: ((تمام چارچوبهای پوسیده و بی محتوایی را که در این مدت پنجاه ساله مردم را به غربزدگی کشانده است خراب می کنیم و حکومتی مبتنی بر عدل و انصاف نسبت به همه اقشار وطن میسازیم و از مردم می خواهیم تا بر پایه های اسلامی خویش تکیه کنند و بر غرب و غربزدگان که موجب نابودی فرهنگ آنان شده است پشت پا بزنند.)) (صحیفه امام ۱۳۷۸ ج ۵: ۱۳۳) (به نقل از جمشیدی ۱۳۸۳: ۱۶)

در تفکر امام خمینی عدالت در معانی مختلفی بکار رفته است و در معنی کلی عدالت به مفهوم قرار گرفتن هر چیز در تمام هستی در سر جای خودش که امام علی ع نیز می فرمایند: (وضع کل شی فی موضع) (شفیعی و زاهدی، ۱۳۹۳: ۷۰) و لذا مبنا در تعالی و اهداف کشورهای اسلامی و بویژه جمهوری اسلامی بر پیشرفت می باشد. در این الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت باید جنبه های بین المللی و جهانشمولی آن در نظر گرفته شود که از یک طرف کشورهای بیشتری از

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

نظام بین الملل را شامل شده و کارایی آن در نظام بین الملل محقق گردد و از طرف دیگر شمول آن بر جنبه های حقوق همبستگی واصل تعاون از دیدگاه اسلام منطبق گردد.

در کشور ما حدود یک درصد تولید ناخالص ملی در جهت برنامه های توسعه هزینه می شود. در کشورهای پیشرفته این رقم به ۵ تا ۱۳٪ می رسد. در کشورهای غربی برنامه ریزی برای توسعه از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در این کشورها در جهت حفظ تسلط خود بر کشورهای پیرامونی اقدامات برنامه ریزی شده ای انجام می شود تا توسعه همه جانبه در نظر گرفته شود و در استراتژی کلان این کشورها برنامه های راهبردی در جهت توسعه در نظر گرفته می شود. متفکران و اندیشمندان غربی راه پیشرفت را در غرب و ذوب شدن در فرهنگ و تمدن غرب می دانند و تمدن غربی را راه نجات انسانها از فقر و دستیابی به توسعه و رفاه می دانند. این توسعه، با مقدمات و دستاوردهای خود، نتیجه شرایط بوجود آمده در غرب می باشد و برای فرهنگ هایی با شرایط متفاوت و ارزشها و علایق فرهنگی و اجتماعی گوناگون، عملی و قابل تجویز نیست. لذا الگو برداری از اسناد توسعه غرب، برای کشورها دیگر اشکالات متعدد ساختاری و هنجاری در بر دارد. (عربی و لشکری، همان: ۵۴) البته لازم است به این نکته توجه شود که تمدن امروز غرب همراه با شاخصه های مربوط به خود که دستاوردهای تکنولوژیک و علمی در بر داشته نباید مورد غفلت قرار گیرد و از آن چشم پوشی شود، بلکه باید در اخذ و بهره برداری از تمدن غرب و تکنولوژی آن در تناسب و سازگاری با فرهنگ اسلامی و در جهت ارتقا و پیشرفت و دست یابی به زندگی بهتر با توجه به هنجارهای ارزشی آن اقدام نمود و از هرگونه الگو برداری کورکورانه و صوری، تقلیدی بی نتیجه خودداری کرد تا با استفاده از فرهنگ اسلامی ایرانی بتوان شناخت دقیقتری از معضلات جامعه بشری به دست آورد و با ارائه راهکارهایی بومی و استفاده از نظریات عالمان دینی و نظریه پردازان علمی، به عنوان یک الگوی پیشرفت اصیل و با ارائه برنامه ۵۰ ساله امکان دستیابی به یک کشور پیشرفته اسلامی مهیا گردد.

حق بر توسعه یا حق بر پیشرفت؟

نخستین تبیین ها و توصیه های مربوط به نیل و دست یابی به توسعه از سوی نظریه پردازان مکتب فکری مرکانتلیسم صورت گرفت، در این تبیین ها چگونگی انباشت ثروت و افزایش آن تاکید زیادی می شد و حتی آن را موجب سعادت و بهروزی جوامع می دانستند. آدام اسمیت در کتاب ثروت ملل به نقش سرمایه در توسعه جوامع اشاره می کند (عربی و لشکری ۱۳۸۳: ۱۵-۱۶) پایه و اساس نظریه لیبرالیسم از مکتب آدام اسمیت شکل می گیرد و بعدها توسط دیوید ریکاردو و در نهایت توسط فریدمن دنبال می شود و نظام سرمایه داری را شکل داده و روز به روز سلطه جهانی خود را می گسترده. در اکثر نظریه های مرتبط با توسعه اقتصاد مبنا می باشد و رشد اقتصادی را هم مفهوم توسعه می دانند به عبارتی فرهنگ، سیاست، امنیت بر اساس اقتصاد تعریف و هدف گذاری می شود. در غرب نگاه به انسان و نیروی کار صرفا اقتصادی است و تا زمانی که این انسان درآمدزاست با ارزش است و زمانی که درآمد اقتصادی ندارد بی ارزش و مضر برای جامعه می باشد و به همین علت در دنیای ماشینیسم ارزش ماشین و تکنولوژی از انسان بالاتر می رود و برای حفظ ماشین و صنعت نسل سوم حقوق بشر را نادیده می گیرند و ارزشی برای آن قائل نیستند. در همین نگاه اقتصادی به انسان است که توصیه می شود در کشورهای اسلامی فرهنگ و سیاست و امنیت طبق نسخه نظریه پردازان غربی عمل شود

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشبران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

چرا که تامین مواد خام و بازار مصرف نظام سرمایه داری باید محقق شود. توسعه ای که امروزه اندیشمندان غربی برای کشورهای در حال توسعه القا می کنند، بعد مادی و ارزشهای سرمایه داری است. سرمایه داران غربی به دنبال گسترش معیارهای مادی توسعه به عنوان ارزشهای حقیقی در جوامع انسانی هستند تا بتوانند مسیر حرکت آنها را ترسیم کنند. مسیری که هدف آن اشاعه لیبرالیسم و توسعه مصرف گرایی در جوامع در حال توسعه بویژه کشورهای اسلامی است.

اما در نظریه پیشرفت، جامعه هم از نظر معنوی و هم مادی هدف گذاری و تعریف می شود به عبارتی همراه با عدالت و در پیوند با حقوق بشر و توسعه انسانی بیان شده است. پیشرفت به معنی حرکت آگاهانه و با اراده فردی و اجتماعی از وضعیتی نادرست یا نامطلوب به سمت حالت و وضعیتی بهتر که رسیدن به آن وضعیت از اهداف و آمال مردم است. در رویکرد اسلام، پیشرفت صرفاً یک بعدی نیست بلکه هم جنبه مادی و هم جنبه مادی رشد و تعالی بشر را نیز شامل می شود. در تعریف دیگری از پیشرفت: فرایندی است که تحولی مداوم در ابزار، قوانین و روابط مادی، معنوی و اجتماعی حیات به منظور دستیابی به تکامل جامعه و ایجاد زمینه برای بروز استعدادهای انسانی است تا خواسته های اصیل انسانی در چارچوب احکام اسلامی و در جهت هدف های اسلامی تامین شود. (رحیمی و حسینی، ۱۳۹۶: ۵۹) لذا اصطلاح پیشرفت از طرف مقام معظم رهبری در ترکیب الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با یک اندیشه فلسفی-معرفتی که هر دو بعد یعنی هم تعالی معنوی و هم مادی را شامل می شود بکار رفته است. از این رو، در گفتمان تمدن نوین اسلامی عقلائی، معنویت، عدالت، صلح عادلانه، حریت و رشد همه جانبه تحقق خواهد یافت و تمدنی هدفمند و با معنا به عنوان الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت پیشنهاد می گردد. (همان: ۶۰)

عدالت مهمترین مؤلفه الگوی ایرانی پیشرفت

یکی از مهمترین مؤلفه های الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت عدالت است. عدالت گمشده بشر است. در جامعه افرادی باید باشند که عدالت برای آنها از ارکان پیشرفت تلقی شود و آنها با خودسازی و اراده قوی به پرهیز از دست اندازی به حقوق دیگران و زیاده طلبی رسیده باشند تا بتوانند دیگران را به خودسازی و عدالت فراخوانده و جامعه عدالت خواه شکل گیرد. تا قیام مردم به قسط صورت گیرد در این مرحله افرادی تربیت شوند تا بتوانند این مسیر را بپیمایند و به صراط مستقیم رهنمون نمایند. (رحیمی، حسینی، ۱۳۹۶: ۶۱) در حقیقت جهان بر اساس عدل ایجاد شده و پایدار خواهد بود. انتظار منجی عدالت گستر در طول تاریخ نیز بر این موضوع دلالت دارد. انقلاب اسلامی نیز برای ایجاد عدالت و ایجاد این زمینه متبرک ولایی است. دعوت بر برقراری عدالت اجتماعی، به تعبیری، یکی از پراهمیت ترین تعالیم پیامبران الهی بوده و در واقع اجرای عدالت در جامعه، روحی است که دین خدا به آن زنده است. فاصله طبقاتی و تبعیضات اجتماعی در جامعه اسلامی قابل قبول نیست تا جایی که بعضاً در روایات فقر سخت تر از مرگ بیان شده است و مسئولین جامعه اسلامی وظیفه دارند تا در جهت از بین بردن فقر در جامعه تلاش کنند و راه های رفاه اجتماعی و استغنائی جامعه را پیدا

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

کنند. تحقق عدالت اجتماعی مورد توجه اندیشمندان اسلامی و حتی غیر اسلامی بوده است. در حقیقت تعاون و نقش آن در ایجاد یک جامعه پایدار و عدالت محور مورد توجه همه اینا بشر می باشد. اعلامیه پایانی نشست سران جهان برای توسعه اجتماعی که با حمایت سازمان ملل در مارس ۱۹۹۵ در کپنهاک دانمارک تشکیل شد و از طرف رسانه ها نشست فقر لقب گرفت، ظرفیت تعاونی ها برای رسیدن به اهداف توسعه اجتماعی، مخصوصا از بردن فقر و گسترش عدالت تاکید دارد. گاندی نخست وزیر اسبق هند می گوید: من ابزاری کارآمدتر و موثرتر از تعاون برای تحقق عدالت اجتماعی سراغ ندارم. (عباسی، ۱۳۸۹: ۱۱۷-۱۱۸) اگر مسئولان اجرایی کشور و دست اندرکاران اعتقاد عمیق به اجرایی شدن عدالت نداشته باشند و باور عمیق نداشته باشند که فقر همسایه کفر است نمی توان به عدالت دست یافت (زارع، ۱۳۹۶: ۳۹۰۷)

حقوق بشر و سند الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت

حقوق بشر که در زبان انگلیسی Human Rights معنی شده است از آغاز زندگی بشر همواره وجود داشته و از قدمت و دیرینگی زندگانی بشری برخوردار می باشد. (ذاکریان، ۱۳۹۲: ۱۱) در حال حاضر ما در شرایطی هستیم که در آن عمل به عنوان یک جمهوری جهانی و نه جمهوری ملی لازم می باشد. در حال حاضر نیز جمهوری اسلامی در اصلی ترین و پر معنا ترین رفتارهای خود از موضع جمهوری ای برای جهان عمی کرده است نه جمهوری ای برای ایران. جمهوری اسلامی، اگر سخن امام خمینی ره ملاک باشد، اجرای نظریه ایرانی برای جهان است. (طاهایی، ۱۳۸۸: ۲۴۶) لذا باید سندی که به عنوان الگو تدوین می شود دارای ویژگیهای بین المللی و جهانی باشد. با شروع دوره معاصر و تکوین حقوق بین الملل معیارهایی برای ارزش گذاری کشورها در نظام بین الملل ترسیم شد که کشورهای اروپایی که مسیحی بودند در درجه اول قرار داشتند، کشورهایی که با اروپاییان روابط اقتصادی و دیپلماتیک محدود داشتند به عنوان نیمه متمدن شناخته میشدند و غیر متمدن و وحشی و بربر به کشورهایایی گفته می شد که مسیحی و اروپایی نبودند. کشورهای درجه سوم که غالبا آفریقایی بودند تحت شدیدترین محرومیتها توسط کشورهای درجه یک قرار می گرفتند و برای اینکه از این محرومیتها کاسته شود برنامه ای از پیش تعیین شده برای آنها تدوین می شد که به دین مسیحیت روی می آوردند و روابط اقتصادی و دیپلماتیک محدود با آنها هم برقرار شود لذا در برقراری این روابط نابرابریها و حتی تجاوز و تصرف این کشورها به عنوان یک حق برای کشورهای درجه یک منظور می شد. این دکترین حقوقی زمانی به قهقرای نهایی می رسد که به گفته اسپینوزا هرکس به همان اندازه حق دارد که قدرت دارد. (ضیائی بیگدلی، ۱۳۹۲: ۱۳)

هر چند امروزه این دسته بندی کم رنگتر شده است اما تعریف جدیدی برای حقوق بشر و دستیابی به توسعه برای کشورهای درجه دو و سه انجام شده است. کشورهای اروپایی با ظهور آمریکا و ترسیم برنامه های استعماری و با یک تحول مفهومی قالب قوانین حقوق بشری بر کشورها تحمیل نموده و تبعیض های جبران ساز یا مثبت را با شرایط خاصی، عین عدالت و الزامات جامعه بین المللی القا نموده و با استفاده ابزاری از سازمانها و نهادهای بین المللی بر نظام بین المللی اعمال می کنند. حتی در مواردی مانند انقلاب فرانسه که شعار آزادی، برابری و برادری مطرح شد صرفا دو پایه آن یعنی

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

آزادی و برابری در قوانین داخلی و کنوانسیونهای بین المللی گنجانده شد و عنصر سوم یعنی برادری و تکالیف مربوط به آن شکل حقوقی نیافت (وکیل و عسکری، ۱۳۹۱: ۱۸).

پس از جنگ جهانی دوم و تاسیس نهادهای بین المللی همچون بانک بین المللی ترمیم و توسعه، صندوق بین المللی پول و گات (سازمان تجارت جهانی) که تحت تاثیر ایدئولوژی لیبرالیستی بوجود آمدند، سیاستگذاری نظام اقتصادی سرمایه داری را بر عهده گرفتند (همان: ۲۰) ایدئولوژی لیبرالیستی که اشاعه آن در اولویت اساسی آمریکا در جهت تحقق منافع ملی خودش است و استراتژی مبارزه با تروریسم در راستای پیاده سازی لیبرالیستی در جهان می باشد. (دهشیار ۱۳۸۶: ۲۲) لذا اشاعه ایدئولوژی لیبرالیستی منوط به پذیرش قوانین و مقررات نهادهای بین المللی فوق و دیگر سازمانهای بین المللی تحت عناوین حقوق بشری که با اهداف و سیاستهای کلان ایالات متحده شکل گرفته بودند، توسط کشورهای دیگر در نظام بین الملل بویژه کشورهای اسلامی است. کشورهای توسعه یافته بویژه ایالات متحده در کلیه مذاکرات، برنامه های خودشان را دنبال می کنند که عبارت است از طراحی یک نظام تجارت بین المللی به صورتی که بتواند از طریق آن، منابع مالی خود را به هزینه منابع نیروی کار ارزان کشورهای در حال توسعه تکمیل کنند. این جهت گیری همواره با این مفروض توجیه شده است که انباشت ثروت با افزایش تولید ناخالص جهانی در هر سطح و در هر جایی از جهان که انجام شود در نهایت باعث کاهش فقر می شود، مفروضی که واقعیت خلاف آن را اثبات کرده است. (ویلیامز، ۱۳۹۵: ۱۶۰) از طرفی تاکید بر اشاعه لیبرالیسم توسط سازمانهای بین المللی نیز رو به گسترش است تا آنجا که در سال ۱۹۹۴ کنفرانس عدم تعهد در یازدهمین اجلاس وزرای خارجه کشورهای عضو در قاهره، موضوعات مهمی را در دستور کار خود قرار داد که عبارت بودند از خلع سلاح و امنیت بین المللی، جنبش و همکاری اقتصادی بین المللی، محیط زیست و توسعه، توسعه اجتماعی و حقوق بشر. کشورهای عضو عدم تعهد به دنبال تفسیر جدیدی از مفاهیم حقوق بشری با توجه به فرهنگ و مذهب خود و رعایت حقوق اساسی انسانها و ملحوظ کردن حق شرط بر بعضی از معاهدات و کنوانسیونهای بین المللی بودند. (وکیل، عسکری، ۱۳۹۱: ۲۱).

حقوق همبستگی و اصل تعاون

بیش از دو قرن است که تفکر تعاونی به سرمایه داری دموکراتیک ذهن طرفداران دموکراسی را در سرتاسر جهان به خود معطوف کرده است. لذا گرایش به سمت تعاون افزایش پیدا کرده است، همچنین پژوهشهای زیادی تعاون را به عنوان یک رویکرد بهره ورتر و کارآمدتر انجام کار در مقایسه با رقابت تاکید می کنند. اما مفروض اولیه ای که موتور محرک الگوی سرمایه داری است این مفروض نادرست است که تنها راه استقرار یک اقتصاد عادلانه، تقویت رقابت است، و نه تعاون (ویلیامز، ۱۳۹۵: ۴۷).

در عصر حاضر نهضت تعاون زندگی میلیونها انسان را تحت تاثیر قرار داده است. نیاز به روابط اجتماعی و اینکه ذاتا انسان به دنبال تشکیل اجتماع و مشارکت اجتماعی است و دین اسلام نیز بر وحدت سفارش نموده و پرهیز از تفرقه را تاکید

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

می‌کند لذا اصل تعاون به عنوان یکی از اصول اسلامی مطرح و مسلمانان را به تحقق این اصل سفارش می‌کند. خداوند در قرآن در آیه ۲ سوره مائده می‌فرماید: تعاونو علی البر و تقوا ولا تعاونوا علی الاثم و العدوان. از نظر قرآن کریم، دگرگونی و تحول اساسی و فراگیر در ساحت کار جمعی اتفاق می‌افتد، چنانچه در آیات متعدد، از جمله آیه ۱۱۵ سوره مائده ((علیکم انفسکم)) خطاب جمعی است یا در سوره رعد آیه ۱۱ یغیرو ما بانفسکم اشاره شده که هرگونه تغییر را با ضمیر ((هم))، یعنی تحولات جمعی نسبت می‌دهند. (خبرگزاری صدا و سیما، ۱۳۹۶) اگر این اصل اسلامی در جامعه بین‌المللی تحقق یابد و کشورهای نظام بین‌الملل با متجاوز، هر کس و هر دولتی باشد، همکاری نکنند، تعدی و تجاوز و استعمار و استثمار از جهان رخت برمی‌بندد. پیامبر اسلام به حضرت علی (ع) فرمود: ده طایفه از این امت به خدا کافر شده اند که یکی از آنها کسی است که به مشرکان که با اسلام در جنگ هستند، اسلحه می‌فروشد (به نقل از پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه ۹۶/۱۲/۱۲).

دین مبین اسلام یک نظام تربیتی انسان‌ساز است، بنابراین در جهت شکل‌گیری اجتماعات سالم، توجه زیادی به تعاون و همبستگی داشته و در قالب نظام تربیتی آن پدیده اقتصادی و اجتماعی را به عنوان یک اصل اساسی پذیرفته و اصل یکپارچگی و روح تعاون و ایثار را از ویژگی‌های این نظام معرفی نموده است. بحث تعاون و همکاری به عنوان ضرورتی اساسی و امری ذاتی برای بشریت و همچنین تقویت‌کننده روح همدلی و همبستگی در جهت پیشرفت اجتماعات انسانی و بهبود مسائل، کاهش دهنده مسائل و مخاطرات و تضمین‌کننده بقای بشریت مورد توجه ادیان الهی بوده و به اشکال مختلف مورد تاکید و توصیه قرار گرفته است. لذا در نظام بین‌الملل کنونی که انسان را به عنوان یک ابزار در جهت دستیابی به توسعه و اقتصاد مورد توجه قرار داده است، در همه موضوعات اقتصادی، فرهنگی و سیاسی نیاز به تعاون و همکاری مشهود است و تعاون به عنوان حقوق همبستگی که الگوی اعمال و رفتار بشریت باشد و بتواند بوسیله آن به اهداف و مقاصد عالی دست یابد، صرف نظر از توجهات اقتصادی در مبحث تعاون، تلاش‌های مبتنی بر تعاون بر اساس معنویت دقیقی است که زمینه همبستگی عمیق مردم را فراهم می‌سازد. این همبستگی به عنوان نسل سوم حقوق بشر یعنی حقوق همبستگی مطرح شده است. حقوق همبستگی و حقوق جمعی به عنوان نسل سوم حقوق بشر حقوقی مانند حق پیشرفت، حق برخورداری از محیط زیست سالم و حق صلح را در برمی‌گیرد. حق پیشرفت در نظام بین‌المللی کنونی از اهمیت بالایی برخوردار است. اعلامیه حقوق پیشرفت در سال ۱۹۸۶ در چارچوب قطعنامه ۴۱/۱۲۸ مجمع عمومی به تصویب رسید. همچنین در بند ۱۰ بخش یکم اعلامیه و برنامه عمل وین مصوب سال ۱۹۹۳ چنین آمده است: کنفرانس جهانی حقوق بشر تاکید می‌کند که حق پیشرفت به آن شکلی که در اعلامیه حق پیشرفت خاطر نشان شده است حقی جهانشمول و غیر قابل انتزاع و بخشی جدا نشدنی از حقوق اساسی انسانهاست. همان‌گونه که در اعلامیه حق پیشرفت مطرح شده است فرد مهمترین موضوع پیشرفت می‌باشد. لذا گذشته از فرایندها و ارزشهای اقتصادی که در فلسفه وجودی تعاون قرار دارد، ویژگی‌ها و نتایج سازنده‌ای که تعاون و همبستگی در بهبود وضع اخلاقی و تربیتی و تغییر افکار و اندیشه‌های افراد جامعه دارد، نیاز به توجه به این مقوله در سند الگوی پیشرفت را نمایان می‌کند. حق پیشرفت به عنوان یکی از موارد حقوق بشر نسل سوم با تحقق اصل تعاون موجب تمرکز استعدادها و امکانات در جهت بهبود زندگی و احترام به عدالت، تقوا و همکاری و کمک متقابل در جامعه انسانی می‌گردد. تحقق حقوق همبستگی و رشد تعاون به

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

صورتی که اکثر مردم را در بر گیرد و باعث تغییر اوضاع جامعه گردد، منجر به بوجود آمدن زمینه های توزیع عادلانه ثروت، توفیق در ریشه کن ساختن فقر و تنگدستی و اختلافات فاحش طبقاتی خواهد شد.

نتیجه گیری

الگوهای توسعه غربی که در قرن اخیر رواج پیدا کرده الگوی اقتصادی نئولیبرالیسم را ترویج می کند و آنقدر مورد توجه و حمایت نخبگان جامعه قرار گرفته که شهروندان عادی از نقد آن هراس دارند و صدای مخالفان این الگو چه در فرانسه باشند و یا ایالات متحده آمریکا با زور باتوم خفه می شود و به شکل خنده داری لیبرال و دموکراسی خوانده می شود. متأسفانه در قرن اخیر نگرش اشراف سالارانه یا نژادپرستانه و طبقاتی گسترش پیدا کرد در نتیجه تمرکز ثروت و شدت فقر را در بر داشته است.

نیاز به یک الگوی پیشرفت که الگوهای مطرح را به چالش بکشد و توان اجرایی در نظام بین الملل و بویژه کشورهای اسلامی را داشته باشد بیشتر احساس می شود و لزوم برنامه ریزی در این خصوص و نگاه بین المللی و ارائه راهکارهایی که در نظام بین الملل کنونی محقق گردد و در جهت پیشرفت همه جانبه انسان و کشورهای اسلامی باشد. در عصر حاضر نهضت تعاون زندگی میلیونها انسان را تحت تاثیر قرار داده است. نیاز به روابط اجتماعی و اینکه ذاتا انسان به دنبال تشکیل اجتماع و مشارکت اجتماعی است و دین اسلام نیز بر وحدت سفارش نموده و پرهیز از تفرقه را تاکید می کند لذا اصل تعاون به عنوان یکی از اصول اسلامی مطرح و مسلمانان را به تحقق این اصل سفارش می کند. استفاده از تعاون در الگوی اقتصادی کشورهای مختلف نشان از موفقیت این اصل همبستگی و همکاری است حتی در شرایط مختلف سیاسی و حقوقی. چرا که تعاون نفع عمومی را در پی دارد و باعث پیشرفت خواهد شد، پیشرفتی که ریشه کنی فقر را در برنامه های خود دارد و مثل الگوهای توسعه صرفا منافع اقتصادی را مد نظر ندارد بلکه فرد و همکاری و همبستگی عمومی، توزیع عادلانه ثروت و حقوق طبیعی مورد توجه آن می باشد.

پیشنهادهای

در جهت انسجام و پیشرفت اسلامی ایرانی موارد ذیل پیشنهاد می گردد در سند الگوی پیشرفت اعمال گردد:

۱- در حقیقت جهان بر اساس عدل ایجاد شده و پایدار خواهد بود. انتظار منجی عدالت گستر در طول تاریخ نیز بر این موضوع دلالت دارد. انقلاب اسلامی نیز برای ایجاد عدالت و ایجاد این زمینه متبرک ولایی است. دعوت بر برقراری عدالت اجتماعی، به تعبیری، یکی از پراهمیت ترین تعالیم پیامبران الهی بوده و در واقع اجرای عدالت در جامعه، روحی است که دین خدا به آن زنده است. فاصله طبقاتی و تبعیضات اجتماعی در جامعه اسلامی قابل قبول نیست تا جایی که بعضا در روایات فقر سخت تر از مرگ بیان شده است و مسئولین جامعه اسلامی وظیفه دارند تا در جهت از بین بردن فقر در جامعه تلاش کنند و راه های رفاه اجتماعی و رفع ملزومات مردم را پیدا کنند

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشبران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

۲- اعتقاد قلبی مسئولان اجرایی کشور و دست اندرکاران به اجرایی شدن عدالت و باور عمیق به اینکه فقر همسایه کفر است. لذا تدابیری اندیشیده شود که این باور در مسئولان ایجاد گردد.

۳- در دوره کنونی نهضت تعاون زندگی میلیون‌ها انسان را تحت تاثیر قرار داده است. نیاز به روابط اجتماعی و اینکه ذاتا انسان به دنبال تشکیل اجتماع و مشارکت اجتماعی است و دین اسلام نیز بر وحدت سفارش نموده و پرهیز از تفرقه را تاکید می کند لذا اصل تعاون به عنوان یکی از اصول اسلامی مطرح و مسلمانان را به تحقق این اصل سفارش می کند. بنابر این در جهت شکل گیری اجتماعات سالم، توجه زیادی به تعاون و همبستگی داشته و در قالب نظام تربیتی آن پدیده اقتصادی و اجتماعی را به عنوان یک اصل اساسی پذیرفته و اصل یکپارچگی و روح تعاون و ایثار را از ویژگیهای این نظام معرفی نموده است. بحث تعاون و همکاری به عنوان ضرورتی اساسی و امری ذاتی برای بشریت و همچنین تقویت کننده روح همدلی و همبستگی در جهت پیشرفت اجتماعات انسانی و بهبود مسائل، کاهش دهنده مسائل و مخاطرات و تضمین کننده بقای بشریت مورد توجه ادیان الهی بوده و به اشکال مختلف مورد تاکید و توصیه قرار گرفته است. لذا در نظام بین الملل کنونی که انسان را به عنوان یک ابزار در جهت دستیابی به توسعه و اقتصاد مورد توجه قرار داده است، در همه موضوعات اقتصادی، فرهنگی و سیاسی نیاز به تعاون و همکاری مشهود است و تعاون به عنوان حقوق همبستگی که الگوی اعمال و رفتار بشریت باشد و بتواند بوسیله آن به اهداف و مقاصد عالی دست یابد، صرف نظر از توجهات اقتصادی در مبحث تعاون، تلاشهای مبتنی بر تعاون بر اساس معنویت دقیقی است که زمینه همبستگی عمیق مردم را فراهم می سازد. این همبستگی به عنوان نسل سوم حقوق بشر یعنی حقوق همبستگی مطرح شده است که باید در تدوین سند الگوی پیشرفت مورد تاکید قرار گیرد.

۴- در حال حاضر ما در شرایطی هستیم که در آن عمل به عنوان یک جمهوری جهانی و نه جمهوری ملی لازم می باشد. لذا جمهوری اسلامی در اصلی ترین و پر معنا ترین رفتارهای خود از موضع جمهوری ای برای جهان عمل کرده است نه جمهوری ای برای ایران. جمهوری اسلامی، اگر سخن امام خمینی ره ملاک باشد، اجرای نظریه ایرانی برای جهان است. لذا باید سندی که به عنوان الگو تدوین می شود دارای ویژگیهای بین المللی و جهانی باشد تا بتواند کشورهای اسلامی را زیر پرچم و حمایت خود قرار دهد.

منابع

- امام خمینی (۱۳۷۸)، صحیفه، جلد پنجم
- برک پور و اسدی ایرج (۱۳۸۸) مدیریت و حکمروایی شهری، تهران، دانشگاه هنر
- جمشیدی محمدحسین (۱۳۹۱) غرب و مبانی فکری آن در اندیشه امام خمینی، تهران، پژوهشنامه متین
- عربی هادی و لشکری علیرضا (۱۳۸۹) توسعه در آینه تحولات، تهران، انتشارات سمت،
- دهشیار حسین (۱۳۸۶) سیاست خارجی و استراتژی کلان ایالات متحده آمریکا، تهران، نشر قومس

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشبران ما، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیست و دوم و بیست و سوم خردادماه ۱۳۹۸

- ذاکریان مهدی (۱۳۹۲) همه حق بشر برای همه، تهران، نشر میزان، چاپ اول
- رحیمی حسن و حسینی فاطمه (۱۳۹۶) مقایسه مبانی انسان شناختی پیشرفت و توسعه در اندیشه‌ی اسلام و نظریه لیبرال دموکراسی، سیاست متعالیه، سال پنجم، شماره شانزدهم، تهران
- زارع غلامحسین (۱۳۹۶) مجموع مقالات ششمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، جلد هشتم تهران
- شفیعی حسن و زاهدی بهرام (۱۳۹۳) استخراج ویژگی‌های توسعه مطلوب از دیدگاه امام خمینی (ره) بر مبنای تعریف عدالت نزد ایشان، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، تهران، سال دهم، شماره بیست و هشتم،
- ضیائی بیگدلی محمد رضا (۱۳۹۲) حقوق بین الملل عمومی، تهران، گنج دانش، چاپ بیست و هشتم
- طاهایی سید جواد (۱۳۸۸) روندها و نظریه‌های دموکراتیک در روابط بین الملل، تهران، معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی
- عباسی محمد (۱۳۸۹) باور تهاون، تهران، موسسه توسعه روستایی ایران، چاپ دوم
- وکیل امیر ساعد و عسکری پوریا (۱۳۹۱) نسل سوم حقوق بشر حقوق همبستگی، تهران، مجمع علمی و فرهنگی مجد
- ویلیامز ریچارد سی (۱۳۹۵)، نهضت تعاون جهانی شدن مردم نهاد، ترجمه لعل فام بابک و معتمد فیروزه، تهران، انتشارات تعاون گرا
- پایگاه اطلاع رسانی حوزه ۱۳۹۶/۱۲/۱۲